

ZOOTEKNİ

- I -

SÜT SIĞIRCILIĞI SIĞIR BESİCİLİĞİ AT YETİŞTİRME

Prof. Dr. Şeref İNAL
S.Ü. Veteriner Fakültesi
Zootečni Anabilim Dalı

Prof. Dr. Ali AKMAZ
S.Ü. Veteriner Fakültesi
Zootečni Anabilim Dalı

Prof. Dr. Mustafa GARİP
S.Ü. Veteriner Fakültesi
Zootečni Anabilim Dalı

2. Baskı

2021

as atlas
akademi

atlas akademi yayınevi
ISBN: 978-605-7839-85-5
© 2. Baskı, Ekim 2021

© Copyright 2021, ATLAS AKADEMİ
Bu baskının bütün hakları Atlas Akademi'ye aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının
elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı,
çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

SERTİFİKA NO: 49704

Kapak ve Dizgi
Atlas Akademi Yayınevi

Baskı ve Cilt
Dizgi Ofset
Matbaacılar Sitesi 10451 Sk. No: 4
Tel: 0332 342 005 – 342 07 42
Karatay / Konya

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Yazarlar:

İNAL, Şeref
AKMAZ, Ali
GARİP, Mustafa

Anahtar Kelimeler:

Süt Sığırcılığı, Sığır Besiciliği
At Yetiştiriciliği

Akademi Mah. Yeni İstanbul Cad.
No: 22 Selçuklu / KONYA
Tel: 0332 241 30 59

ÖNSÖZ

İnsan beslenmesine katkı sağlayan evcil hayvanlar, insanlar tarafından değerlendirilemeyen; ekim dışı alanları, tarım ürün ve yan ürünlerini ve bazı gıda sanayii yan ürünlerini değerlendirerek et, süt, yumurta ve işgücü gibi önemli ürün ve hizmetlere dönüştürmektedirler. Bu özelliği ile hayvancılık tarımda, insan beslenmesinde ve ekonomide önemli fonksiyonlara sahiptir.

Sığır yetiştiriciliği, hayvancılık sektörünün en önemli uğraş alanlarından biridir ve insan beslenmesinde büyük bir katkıya sahiptir. Ekonomik yönden ileri ve aynı zamanda süt, süt ürünleri ve kırmızı et, üretim ve tüketiminin yaygın olduğu ülkelerde; süt sığırcılığı, sığır besiciliği ve dolayısıyla, bu yetiştiricilik alanlarına dayalı üretim ve tüketimi büyük önem arz etmektedir. Son yıllarda sığır yetiştiriciliğindeki gelişmeye paralel olarak, Türkiye’de de bu alanda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Aynı zamanda bu gelişmeler, süt ve et üretimi yönünden gelişmiş ülkelerle kıyas edilebilecek noktaya gelmiştir ve gelişmeler ümit vericidir.

Geçmiş dönemlerde yüzyıllar boyunca, iş hayatında, tarım alanında, orduda ve hayatın diğer alanlarında; binek, taşıma, yük çekme, iş gücünden yararlanma gibi hizmetlerin tamamına yakını at karşılamıştır. At yetiştiriciliği günümüzde daha çok spor ve hobi amaçlı yapılmaktadır.

Türkiye’de de at yetiştiriciliği dünyadaki gelişime paralel bir seyir göstermiştir. Son yirmi yılda Türkiye at varlığı yaklaşık %75 düşüş göstermiştir. Ancak özellikle ülkenin dağlık ve motorize araçların çalışmasına uygun olmayan arazilerinde, at tarım işlerinde, taşımacılık ve binek hayvanı olarak halen kullanılmaktadır. Bu bölgeler için atın önemi daha uzun süreler devam edeceği belirtilebilir.

Günümüzde at yetiştiriciliği, daha çok spor ve yarış amaçlı yapılmakta, birçok ülkede bu alan önemli bir sektör olarak yerini korumaktadır. Bu alanda yetiştirilen atların oldukça yüksek fiyatlarla satılması, yarışlarda binicilerin ve meraklılarının yüksek kazançlar sağlaması ve talep

yoğunluğuna bağlı olarak; gerek kamu gerekse özel sekt3r yatırımcıları bu amaçlı at yetiştiriciliği alanında 3nemli yatırımlar yapmaktadır.

Bu kitap, Veteriner Fak3lte 3đrencilerine Zooteknı-I dersi m3fresatında verilen yetiştiricilik konularını (“S3t Sığırcılığı, Sığır Besiciliği ve At Yetiştiriciliği”) i3erecek şekilde hazırlanmıştır. Bu 3alışmanın g3zelliği ve etkinliği, haklı katkı ve eleştirilerle daha da değer kazanacaktır.

2021

Yazarlar

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v

1. BÖLÜM SÜT SIĞIRCILIĞI

1. GİRİŞ.....	3
1.1. Sığırların Evcilleştirilmesi, Kökeni.....	3
1.2. Sığır Türleri.....	4
2. SIĞIR IRKLARI	4
2.1. Yerli Irklar.....	4
2.1.1. Yerli Kara	5
2.1.2. Boz Irk	7
2.1.3. Güney Anadolu Kırmızısı (GAK).....	8
2.1.4. Doğu Anadolu Kırmızısı (DAK)	10
2.1.5. Lokal Sığır Irkları	11
2.2. Kültür Irkı Sığırlar	11
2.2.1. Sütçü Irklar	11
2.2.2. Kombine Verimli Irklar	22
3. ÇEVRE ŞARTLARI	26
3.1. Sıcaklık	26
3.2. Havanın Nemi	28
3.3. Aydınlatma.....	29
3.4. Havalandırma	30
3.5. İnekleriniz Rahat mı?	31
4. BARINAKLAR.....	33
4.1. Yerleşim Alanı ve Planı	34
4.2. Kapasite.....	36
4.3. Yatırım	38
4.4. Mevzuatlar	40
4.5. Ahırın Unsurları	41

4.6. Bağlı Duraklı Ahırlar	44
4.6.1. Yemlik Yolu	46
4.6.2. Yemlikler	46
4.6.3. Duraklar	46
4.6.4. İdrar Kanalı.....	51
4.6.5. Servis Yolu.....	51
4.7. Serbest Duraklı Ahırlar	51
4.7.1. Kapalı ve Soğuk Ahırlar	54
4.7.2. Yarı Açık Ahırlar.....	54
4.7.3. Açık Ahırlar	54
4.7.4. Kapalı ve Sıcak Ahırlar	55
4.7.5. Ahır Elemanları	55
4.8. Kompost Ahırlar	63
4.8.1. Avantajları veya Faydaları.....	63
4.8.2. Dezavantajları	66
4.8.3. Ahır dizaynı	67
4.8.4. Kompostlama.....	72
4.8.5. Altlık Materyali	73
4.8.6. Kompost Yönetimi.....	74
4.8.7. Ekonomik Değerlendirme.....	77
4.9. Serbest Ahırlar	78
4.9.1. Serbest Açık Ahırlar	78
4.9.2. Dinlenme Yeri	79
4.9.3. Gezinme Yeri.....	80
4.9.4. Yemlenme Yeri.....	80
4.10. Buzağı Barındırma Sistemleri.....	81
4.10.1. Havalandırma.....	85
4.10.2. Çevre Sıcaklığı.....	86
4.10.3. Ferdi / Grup Barındırma	88
4.10.4. İşgücü Verimliliği	91
4.10.5. Maliyet.....	91
4.10.6. Kapasite	92
4.10.7. Yer Seçimi	92

4.10.8. Temizlik ve Dezenfeksiyon	93
4.10.9. Zemin	93
4.10.10. Bölmeler	93
4.10.11. Buzağı Kulübeleri	96
4.10.12. Güvenlik ve Biyogüvenlik	98
4.11. Buzağı Yetiştirmede Altlık	99
4.11.1. Yaz Mevsiminde	102
4.11.2. İlkbahar ve Sonbaharda	103
4.11.3. Kış Mevsiminde	103
4.12. Altlık Materyalleri	104
4.12.1. Hububat Sapı	106
4.12.2. Testere Tozu, Hızır Talaşı ve Ağaç Kırıntıları	107
4.12.3. Taş ve Çakıllar	108
4.12.4. Kum	110
4.12.5. Pirinç Kabuğu (Çeltik)	111
4.13. Diğer Barınaklar	111
4.13.1 Doğum Bölmesi	112
4.13.2. Hasta Hayvan Bakım ve Tedavi Yapıları	112
4.13.3. Genç Hayvan ve Kuru İnek Ahırları	113
4.13.4. Gübre Depolama Yapıları	114
4.13.5. Yem Depolama Yapıları	119
4.13.6. Rampa	120
4.13.7. Ayak Banyosu	120
5. BAKIM	120
5.1. Sağmal İneklerin Bakımı	120
5.2. Kurudaki İneklerin Bakımı	122
5.3. Gebe İneklerin Bakımı	124
5.4. Buzağının Bakımı	126
5.5. Sütten Kesme	130
5.6. Dana ve Düvelerin Bakımı	130
5.7. Vücut Kondisyon Skoru	135
6. DAMIZLIK SEÇİMİ	141
6.1. Damızlık Düve Seçimi	141

6.2. Dış Görünüş Özelliklerine Göre Değerlendirme.....	143
6.2.1. 100 Puan Üzerinden Değerlendirme.....	144
6.2.2. Tip Özelliklerinin Değerlendirilmesi.....	147
6.2.3. Doğrusal Tip Özellikleri	150
6.2.4. İneklerde Cüsse.....	164
6.3. Sığırlarda Kalıtsal Kusurlar ve Hastalıklar	167
6.3.1. Cücelik (Dwarfism)	168
6.3.2. Zikzak Hastalığı (Weaver – progressive bovine myeloencephalopathy)	170
6.3.3. Spastik Felç (Düz Dizlilik)	171
6.3.4. Spastik Sendrom	172
6.3.5. Spinal Muscular Atrofi (SMA)	172
6.3.6. Çarpık Bacaklık (Limber Legs)	173
6.3.7. Katır Tırnaklılık (Syndactyly)	174
6.3.8. Çok Tırnaklılık (Polydactyly, PSN).....	175
6.3.9. Bovine Leukocyte Adhesion Deficiency (BLAD).....	176
6.3.10. Complex Vertebral Malformations (CVM)	177
6.3.11. Örümcek Bacaklılık (Arachnomelia).....	178
6.3.12. Konjenital Kontraktural Araknodaktili (CA).....	179
6.3.13. Kısa Omurgalılık (Short Spine Lethal - Brachyspina).....	179
6.3.14. Omurilikte Myelinleşme Yokluğu (Spinal Dysmyelination - SDM).....	181
6.3.15. Üridin Monofosfat Eksikliği (Deficiency of Uridine Monophosphat Synthase - DUMPS).....	182
6.3.16. Kanda Sitrülin Birikimi (Citrullinaemia).....	182
6.3.17. Glycogen Storage Disease (Glycogenosis).....	183
6.3.18. Kalıtsal çinko eksikliği	183
6.3.19. Faktör XI eksikliği	184
6.3.20. Çift Kaslılık (Double Muscling, DM).....	184
6.3.21. Buldog başlılık (Achondroplasia).....	185
6.3.22. Nöropatik Hidrosefalus (NH)	186
6.3.23. Papağan ağızlılık (Brachygnathia inferior).....	187
6.3.24. Işığa duyarlılık (Photosensitivity).....	188

6.3.25. Pullanma	189
6.3.26. Kılızsızlık (Hypotrichosis)	189
6.3.27. Dyschondroplasia	190
6.3.28. Katılaşmış eklemler (Arthrogyrosis)	191
6.3.29. Yetersiz kemikleşme (Osteogenesis imperfecta)	192
6.3.30. Mermer kemik (Osteopetrosis)	192
6.3.31. Bazı Kalıtsal Kusurlar.....	193
6.3.32. Pedigrinde Genetik Kodlar	198
7. YETİŞTİRME UYGULAMALARI.....	201
7.1. Kayıt Tutma	201
7.1.1. Kayıt şekilleri.....	202
7.1.2. Kayıt Tutmada Dikkat Edilecek Hususlar	204
7.1.3. Bir İşletmede Tutulması Gereken Kayıtlar	205
7.2. Yaş Tahmini.....	208
7.2.1. Dişlere Göre Yaş Tahmini	208
7.2.2. Boynuzlara Göre Yaş Tahmini	216
7.2.3. Kuyruk Püskülüne Göre Yaş Tahmini.....	216
7.3. Numaralama	217
7.3.1. Resmi Numaralama Sistemi	218
7.3.2. İşletme İçi Özel Numaralama Sistemi	219
7.3.3. Numaralama Malzemeleri	219
7.3.4. Soğuk Damgalama (Dağlama).....	222
7.3.5. Tetavir (Dövme) Yöntemi	224
7.3.6. Bilgisayar Destekli Kimlik Tanıma Sistemleri	224
7.3.7. Diğer Numaralama ve Tanımlama Yöntemleri.....	225
7.4. Boynuz Köreltme	225
7.4.1. Kimyasal Koterizasyon.....	226
7.4.2. Elektrikli Koterle ya da Dağlayarak Koterizasyon	227
7.4.3. Küretajla Boynuz Köreltme	227
7.5. Tırnak Bakımı	227
7.6. Fazla Meme Başlarının Yok Edilmesi	229
7.7. Burun Halkası Takma	230
7.8. Tımar Etme	230

7.9. Sürüden Çıkarma.....	231
7.9.1. Sürüden Çıkarma Nedenleri	231
7.10. Sürü Yenileme.....	236
8. SÜT VERİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	239
8.1. Sağım	239
8.2. Irk	239
8.3. Yaş	240
8.4. Canlı Ağırlık	240
8.5. Kızgınlık	241
8.6. Gebelik.....	241
8.7. Buzağılama Mevsimi	242
8.8. Laktasyon Dönemleri.....	243
8.9. Çevre Sıcaklığı.....	243
8.10. Besleme.....	244
8.11. Hastalıklar	244
8.12. Buzağılama Aralığı	245
8.13. Kuruda Kalma Süresi.....	245
8.14. Sağım Sayısı.....	245
8.15. İdari Uygulamalar	246
9. TÜRKİYE HAYVANCILIĞI VE GELECEĞİ.....	246
9.1. Türkiye Sığır Varlığı.....	247
10. KAYNAKLAR.....	255

2. BÖLÜM SIĞIR BESİCİLİĞİ

11. SIĞIR BESİCİLİĞİNE GİRİŞ	261
11.1. Sığır Besiciliğinin Tanımı	262
11.2. Sığır Besiciliğinin Avantajları.....	262
11.3. Besiciliğin Şekilleri.....	264
11.3.1. Ekstansif Besi	264
11.3.2. Yarı Entansif Besi.....	264
11.3.3. Entansif Besi.....	265

12. BESİ PERFORMANSI	265
12.1. Besi Performansının Tanımı ve Hesaplamalar	265
12.2. Besi Performansını Etkileyen Faktörler	268
12.3. Hayvanla İlgili Faktörler	268
12.3.1. Hayvanın Irkı (Genotip)	268
12.3.2. Hayvanın Yaşı	283
12.3.3. Hayvanın Cinsiyeti	284
12.3.4. Hayvanın Kondisyonu	286
12.4. Yem ve Besleme ile İlgili Faktörler	287
12.4.1. Kaba Yemler	287
12.4.2. Kesif Yemler	288
12.4.3. Kaba- Kesif Yem Oranı	289
12.4.4. Mineraller ve Vitaminler	290
12.4.5. Su	290
12.4.6. Rasyon Hesaplaması	291
12.5. Bakım ve Yönetimle İlgili Faktörler	293
12.5.1. Besilik Hayvanların Temini ve Nakli	293
12.5.2. Sağlık ve Hastalıklardan Koruma (Karantina, İlaçlama, Aşılama ve Dezenfeksiyon)	295
12.5.3. Numaralama, Tartım ve Gruplandırma	296
12.5.4. Uygulanacak Besi Süresi	297
12.5.5. Kesim Olgunluğunun (Besi Sonu Ağırlığının) Tespiti	298
12.6. Barınaklarla İlgili Faktörler	301
12.6.1. Kapalı-Sabit Duraklı Ahırlar	302
12.6.2. Kapalı-Serbest Dolaşımli Ahırlar	302
12.6.3. Yarı Açık-Serbest Dolaşımli Ahırlar	303
12.6.4. Açık-Serbest Dolaşımli Ahırlar	303
13. KASAPLIK SIĞIRLARDA CANLI VE KARKAS SINIFLANDIRMASI	311
13.1. Kasaplık Sığırlarda Canlı Sınıflandırma	311
13.1.1. Tam Etli Kasaplık Sığır	311
13.1.2. Etli Kasaplık Sığır	312
13.1.3. Orta Etli Kasaplık Sığır	313

13.1.4. Az Etli Kasaplık Sığır	313
13.2. Karkas Sınıflandırması.....	314
13.2.1. Ekstra karkas.....	316
13.2.2. Birinci sınıf karkas.....	316
13.2.3. İkinci sınıf karkas	316
13.2.4. Üçüncü sınıf karkas.....	316
14. KARKASIN PARÇALANMASI.....	318
14.1. Karkastaki Kıymetli Etler	318
15. SIĞIRLARDA YAŞ TAYİNİ	321
15.1. Sığırlarda Diş Formülü.....	321
15.1.1. Kesici (İncisiv) Dişler (İ).....	322
15.1.2. Kesici süt dişleri	322
15.1.3. Kesici kalıcı dişler	322
15.2. Boynuz Halkaları	322
15.3. Kesici Dişlerin Muayenesi ile Yaş Tayini	322
15.4. Boynuzlardan Yaş Tayini.....	323
16. YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	325

3. BÖLÜM

AT YETİŞTİRİCİLİĞİ

16.1. At Yetiştiriciliğinin Önemi	331
16.2. Türklerde At Yetiştiriciliğinin Tarihçesi.....	331
16.3. Türkiye’de At Yetiştiriciliğinin Tarihi Gelişimi	335
16.4. Atın Zoolojik Sistemdeki Yeri.....	339
16.5. Atın Kökeni.....	340
16.6. Atın Evciltilmesi	342
16.7. Atın Özellikleri	342
17. AT IRKLARI.....	342
17.1. Soğuk Kanlı At Irkları.....	343
17.2. Sıcak Kanlı At Irkları	343
17.3. Türkiye’de Yetiştirilen At Irkları	343
17.3.1. Arap Atı	343
17.3.2. İngiliz Atı.....	349

17.3.3. Haflinger Atı.....	352
17.3.4. Yerli At Tipleri	356
17.3.5. Anadolu Tipleri.....	356
17.3.6. Türkiye’de Bulundurulan At Irkları.....	361
17.4. Donlar ve Nişaneler	369
17.4.1. Donlar	369
17.4.2. Nişaneler	371
17.5. Bakım ve Besleme	374
17.5.1. Aygır ve Kısırakların Bakım ve Beslenmesi	374
17.5.2. Taylarda Bakım ve Besleme	379
17.5.3. Atların Yemlenmesinde Genel Kurallar	383
17.5.4. At Barınakları (Tavlalar)	385
17.6. Atlarda Yürüyüş ve Koşma, Yürüyüş Kusurları	390
17.6.1. Yürüyüş ve Koşma Şekilleri	390
17.7. Yaş Tayini ve Beden Ölçüleri.....	393
17.7.1. Atlarda Yaş Tayini.....	393
17.7.2. Beden Ölçüleri	399
18. KAYNAKLAR.....	401